
Yıldız

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dergisi

(2017) Cilt 01, Sayı 01, s. 14-28

Türkiye’de Cumhuriyet Sonrası Kültür-Sanat Atılımlarının Karşı-Propaganda Perspektifiyle Yeniden Değerlendirilmesi*

Burak BOYRAZ**

Özet

Makalenin ilk kısımlarında kara propaganda ve yeni Türkiye konusu ele alınmış, Mustafa Kemal Atatürk’ün bu husustaki vizyonu ortaya konmuştur. İkinci bölümdeyse ağırlıklı olarak kurumsallaşmadan bahsedilmiş, kültür ve sanat çalışmalarının adı geçen olgu içindeki yerine değinilmiştir. Yine ilgili kurumların karşı propaganda adına ülkeye sağladıkları katkıya yer verilen bu bölümde açıklamalara yardımcı olması amacıyla örnekler sunulmuştur. Üçüncü bölüme gelirse burada daha çok İsmet İnönü dönemi irdelenirken, İkinci Dünya Savaşı evvelinde propagandayı bir bilim dalı haline getiren Almanlarla kurulan ilişki ve bu ilişkinin getirileri kaleme alınmıştır. Sonuç bölümünde de karşı propaganda çerçevesine alınan girişimlerin totalde ülkeye hangi yönde fayda sağladığı aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Türkiye
Kültür
Sanat
Müzecilik
Propaganda
Tasarım

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 15.02.2017
Kabul Tarihi: 04.04.2017
Elektronik Yayın Tarihi: 16.05.2017

---

*Yazarın Yükseköğretim Kanunu’nun 39. maddesi kapsamındaki yurt dışı görevlendirmeleri çerçevesinde hazırlanmıştır.

**Arş. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Sanat Bölümü, S.Y.A.D., bboyraz@yildiz.edu.tr

Reassessment of Culture-Art Progresses In Turkey After Republic With Counter Propaganda Perspective

Abstract

Subject of black propaganda and new Turkey have been mentioned inside the first section of the article, vision of *Mustafa Kemal Atatürk* on this topic was set forth. In the second section institutionalization is mentioned mainly and place of culture and work of arts in this fact is addressed. Again in this part where relevant institutions contributed to the country for counter propaganda, examples in order to support statements have been presented. As for the third section, while the period of *İsmet İnönü* has been researched thoroughly, relation established with Germany which had propaganda turn into a discipline before *Second World War* and outcomes of this relation have been mentioned and written out. In the conclusion, attempts which were involved in the framework of counter propaganda have been quoted in order to reveal in which way they provided benefit to the country in total.

Keywords

Turkey
Culture
Art
Museology
Propaganda
Design

About Article

SendingDate: 15.02.2017
AcceptanceDate: 04.04.2017
Electronic IssueDate: 16.05.2017

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki hâkimiyeti kaybetmesinde 19. yy içinde yaşanan isyanlar ve 1877-78 *Osmanlı-Rus Savaşı* önemli bir yer tutar. Öyle ki savaşa hazırlıksız yakalanan Osmanlılar Ruslar karşısında ağır bir yenilgi almış ve Balkanlardaki nüfuz dikkate değer ölçüde yitirilmiştir.

Bu olaylardan sonra, *İkinci Meşrutiyet*'in ilanını (1908) takip eden ilk on yılın bitimindeyse Yunan ve Bulgarlarla muharebeye girilmiş ve *Balkan Savaşları*'nın (1912-1913) arkasından bölgede asırlara yayılan mutlak hâkimiyet son bulmuştur.

Hemen ardından gelen *Birinci Dünya Savaşı*'ndaysa (1914-1918) bu kez Almanlarla olan yakın ilişkiler sebebiyle yenilenler safında yer alınmıştır. Lakin mevzu bahis yenilginin bedeli ağır olmuş, *Mondros Mütarekesi* (1918) doğrultusunda imparatorluk fiilen sona ermiştir. Buna ek olarak mütarekenin yedinci (7.) maddesini gerekçe gösteren Yunanistan savaşın bitmesiyle 1919 yılında İzmir şehrini işgal etmiştir. Havalide infial yaratan bu işgal, doğal olarak *milli mücadele* zincirini tetiklemiştir. Nitekim son *Osmanlı Mebuslar Meclisi* tarafından belirlenen *Misak-ı Milli* sınırlarını korumak için yurt genelinde, kongreler eşliğinde çeşitli kararlar alınmış, istikametler çizilmiştir. Söz konusu istikametlerin uzantısı olan geniş çaplı mücadeleler ekseninde; örgütlenme ve hâkimiyeti geri kazanma silsilesini izleyen muharebelerde işgal kuvvetlerine karşın kesin zaferler kazanılmıştır. Tarihe *Türk Kurtuluş Savaşı* (1919-1922) adıyla geçen bu süreç sonrasında Batılılar için Türklerle masaya oturup barış antlaşması imzalamak bir zorunluluğa dönüşmüştür.

Akabinde taraflarca imzalanan *Lozan Barış Antlaşması* (1923) ile ülke adına siyasi anlamda yeni bir sayfa açılmış, *Mustafa Kemal Atatürk* (1881-1938) ve *İsmet İnönü* (1884-1973) için artık bambaşka bir süreç başlamıştır.

Bu metinde de iki liderin ulusallaşma adına gerçekleştirdikleri uygulamalardan kültür-sanat içerikli olanlar bir bütün olarak ele alınmış ve Batı'nın cumhuriyet sonrasındaki (1923-1945) kara propagandalarına (Black-Propaganda)¹ bir yanıt niteliğinde değerlendirilmiştir. Değerlendirme için ilgili uygulamaların "zamanlama, dolaylı üslup ve hedef kitle" bakımından karşı-propaganda (Counter-Propaganda)² sistematiğine yakın duran benzerliklerinden yola çıkılmıştır. Araştırmaysa bu konuda ayrıntılı içeriğe sahip olan *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* arşivi³ üzerinden bir literatür taramasıyla yapılmış; *Kaynar* (1986), *Giritli* (1986), *Gökçe* (1990) ve *Tansuğ* (1990) gibi kıymetli akademisyenlerin metinlerinden yararlanılmıştır.

KARA PROPAGANDA VE YENİ TÜRKİYE

Teknik anlamda *Mustafa Kemal Atatürk*'ün propagandaya olan bakış açısı daha *milli mücadele* devrinde şekillenmeye başlamıştır. Süreli basınla ilgili politikaların önemini henüz o yıllarda idrak eden lider, iletişim araçları üzerinden Anadolu halkı nezdinde bir kitlesel farkındalık yaratma çabası içine girmiştir. Bu çerçevede bilindiği üzere Yunan işgali ertesinde evvela *İrade-i Milliye* ve *Hâkimiyet-i Milliye* adlı iki yayın organından faydalanılmıştır. Erzurum ve Sivas kongrelerinde alınan kararların halka nüfuz etmesi ve kurtuluş mücadelesinin hızla benimsenmesi adına önem taşıyan bu yayınlar, tabii suretle halk üzerinde bir etki uyandırmıştır (Ulusoy, 2004, s.56-57).

Aynı şekilde Batının kışkırtmalarıyla hareket eden azınlık yayınlarına da müdahale edilmiştir. İlgili gazeteler ve mecmualar engellenmiş, hatta *İstanbul Hükümeti* taraftarı yayınların kitlelere ulaşmasına mani olunmuştur. Haber ajanslarına da titizlikle yaklaşıırken, bu yolda muhalif bilgilerin yarattığı kirliliği sona erdirmek için 1920

Görsel 1. Yunanistan'ın Atina şehrinde bulunan War Museum, koleksiyonunda Balkan Savaşları'na dair önemli nesne ve belgeler bulundurmaktadır. Sağdaki görsel müzenin sanat koleksiyonunda yer alan ve bir Türk askeri ile Yunan askerinin el kavgasını betimleyen çalışmadır. (A Hand Fight Between a Warrior From Souli and A Turk – by Robert Woodwille). **Kaynak:** B.Boyraz Arşivi / Atina / 5-11 Mart 2017.

¹ Bilindiği üzere propaganda siyasi ölçekte üç başlıkta incelenmektedir. Bkz.; a) *Ak Propaganda*, b) *Kara Propaganda*, c) *Gri Propaganda*.

² Genellikle kara propagandanın olumsuz etkilerini bertaraf etme çabasındaki yöntemleri tanımlamak için kullanılan bu terim, literatürde; a) *Direk Karşı-Propaganda*, b) *Dolaylı Karşı-Propaganda*, c) *Oyalayıcı/Taktiksel Karşı-Propaganda* gruplamalarıyla ele alınmaktadır (*Psychological Operations*, 1962, s. 34).

³ *Yıldız Teknik Üniversitesi, S.T.F., Sanat Böl., S.Y.A.D. Kütüphanesi* (B-2013).

senesinde *Anadolu Ajansı* kurulmuştur (Ulusoy, 2004, s. 59). Buraya kadar sergilediği duruşla, basın ve propagandanın *milli mücadelenin* vazgeçilmez bir ögesi olduğunu gösteren *Mustafa Kemal Atatürk, Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü*'yle yeni bir pencere açmıştır (Ulusoy, 2004, s. 60). Türkiye'deki hareketlenmenin dış basına nasıl yansıdığıyla yakından ilgilenen Gazi, adı geçen kurum aracılığıyla Batı basınının takip edilmesini hedeflemiştir.

Görsel 2. Milli Mücadele yıllarında Türkiye'de basılan İslam Kurtarıcıları adlı propaganda poster. Kompozisyonda en üstte Mustafa Kemal Atatürk yer alırken kenarlarda onun silah arkadaşları, ortada ise bıçak ile Mısak-ı Milli sınırlarını işaret eden bir kadın figürü bulunmaktadır.
Kaynak: Samsun Kent Müzesi.

suçladığını hatırlatmıştır (Özkaya, 1989, s. 98). Bunun üzerine Türk lider yaptığı her hareketin Avrupa'dan nefret etmediğinin bir delili olduğunu beyan etmiş, hiçbir zaman nefretler esasına dayanarak dövüşmediğini tekrar hatırlatmak durumunda kalmıştır (Özkaya, 1989, s.98). Dahası, Hıristiyanların Anadolu'dan sürüldükleri mi yoksa bölgeyi kendilerinin mi terk ettiği sorusuna karşılık onları kalmak ya da gitmek tercinde serbest bıraktıklarını, fakat bu toplulukların özellikle Birleşik Devletler'in dinsel ayrılık konusunda yaptığı propagandadan etkilendiklerini belirtmiştir (Özkaya, 1989, s. 98).

Köklü kültürel tarihleriyle bilinen Yunanistan, Fransa ve İtalya gibi ülkeler de 1923 sonrasında yavaş yavaş Türkiye üzerinden yeni beyanlarda bulunmaya yönelmiştir. 1930'larda iyice belirginleşen ve Türk ırkını hedef alan bu beyanlarda, en genel ifadeyle; Türklerin azınlıklara oranla daha yeni bir ırk olduğu, bölge coğrafyasının asıl sahibinin de Batı kökenli topluluklar olduğu vurgulanmıştır. Hatta Avrupa uluslarının peşi sıra yaptığı açıklamalar, söz konusu azınlıkların, ilgili ülkelerin tebaası altına girmeleri durumunda rahatlığa kavuşacaklarını belirtecek kadar ileri gitmiştir.

Mısak-ı Milli dışındaki kara propagandaları dikkatle izlemeyi ve karşı propaganda için hazırlıklı olmayı çok iyi bilen lider, savaştan henüz çıkan ülkenin idaresi için daha pek çok eş zamanlı strateji üretmiştir. Ama ülkenin cumhuriyet sonrasındaki vaziyeti, her şeyin üstüne çıkmıştır.

İdari, iktisadi ve ekonomik kalkınma, hiç şüphesiz yeni sürecin en öncül milli görevi olmuştur. Nihayetinde daha Lozan'da baş gösteren hükümet ikililiği, *Türkiye Büyük Millet Meclisi*'nin tek merkez olduğunun tescillenmesi ve mebusların görev dağılımıyla aşılmıştır.

İktisadi ve ekonomik kalkınma içinse ivedilikle reformlar yapılmış, savaşın sona ermesiyle dönüş yapan iş gücünün kısa sürede aktif hale gelmesi sağlanmıştır.

Gelgelelim Batı, Lozan öncesinde olduğu gibi bu süreçte de basın üzerinden kara propaganda niteliğinde tutumlar sergilemiştir. Hatta daha Lozan müzakerelerinde İngiliz gazeteci *Grace M. Ellison*, *Mustafa Kemal Atatürk*'e basının Ankara'yı yabancılardan çekinmek ve kaba davranmakla

Ülkenin toprak bütünlüğünü geri plana atan tüm bu girişimler doğrultusunda Türk hükümeti tabii şekilde yeni bir ayrılıkçı havanın esmesinden endişelenmiştir.⁴ Fakat endişeler boşa çıkmış, Lozan sonrasında akılcı, çok yönlü ve uzun vadeli politikaları her konuda ilk sıraya alan *Mustafa Kemal Atatürk* aynı yaklaşımı bu hususta da göstermiştir.

Görsel 3. Türklerin ırk odaklı beyanlar konusundaki hassasiyetinde Balkan Savaşları'ndan edinilen tecrübelerin de etkisi vardır. Zira böylesine ağır bir vakayla mücadele etmek zorunda kalan Türk liderler, aynı durumun tekrarlamaması adına önleyici politikalar üretmeyi bir gereklilik olarak görmüşlerdir. Sağda en üstteki görsel Türkiye'nin nüfus mozaikini radikal şekilde etkileyen bir olayı, 1913 yılında Balkanlardan Anadolu'ya yapılan göçü göstermektedir. Ortadaki görsel (fotoğraf) ise 2016 yılının Aralık ayında Üsküp/Makedonya'da bulunan Çağdaş Sanat Müzesi'nde çekilmiştir. Görselde sanatçı Nada Prljica'nın Balkan coğrafyasıyla bağlantılı ülkelerin bayraklarından yararlanarak ürettiği 2008 tarihli *Local Globalism* adlı yapıtı yer almaktadır. En alttaki karede de yine aynı müzede bulunan, Petre Nikoloski'nin tamamen "çivilerden" oluşan *Balkan's Carpet* (2002) adlı eseri bulunmaktadır. Görülebileceği üzere geçmişte geniş nüfuslu göçlerle ve siyasi karışıklıklarla gündeme gelen Balkan toprakları halen sanatçıların yapıtlarına konu olmaktadır.

Kaynak: B.Boyraz Arşivi / 1913-2016.

KÜLTÜR, SANAT, KURUMSALLAŞMA VE MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Kaynar (1986), büyük önderin kültür ve medeniyet konularında bir ayırım gözetmediğini belirtmiştir (Kaynar, 1986, s.580). Ona göre; "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür, cumhuriyet, zengin Türk milli kültürünün üzerine kurulmuştur" (Önder, 1989, s. 65). Dahası "geleneksel kültürden" "çağdaş kültüre" geçişin inkılâpçı yaklaşımlarla olabileceğini defalarca vurgulayan lider, kültürü, çağdaşlaşmanın muasır medeniyetler seviyesine yükselebilenin en temel ilkelerinden biri olarak kabul etmiştir (Kaynar, 1986, s. 581).

Buradan anlaşılacağı gibi cumhuriyet sonrası politikalarda kültür en başından itibaren göz önünde bulundurulmuştur.

⁴ Bu durumun benzer örnekleri yakın tarihlerde *İttihat ve Terakki Hükümeti* iktidarlığında başlayıp, *Balkan Savaşları* ve *Yunan İşgali* sırasında da yaşanmıştır.

Velhasıl ilgili çalışmalara olanak sağlamak için öncül hamle olarak tabii ki bir eğitim açılımı yapılmıştır.

Öğretim birliği hedefiyle yapılan ilk hareketle doğal olarak tüm eğitim kurumları *Maarif Bakanlığı*'nda toplanırken, reform öncüsü bu girişimi mevcut müfredatlara dair güncellemeler izlemiştir. Mevzu bahis müfredatlarda temel esas olarak radikal yaklaşımlardan ziyade; akılcı, sistematik ve araştırmaya dayalı yöntemlerin tesahup edilmesi amaçlanmıştır. Böylece yeni Türkiye'nin eğitim konusunda total bir görüşü benimsemesi sağlanmış, ayrılıkçı tutumların bertaraf edilmesi adına ilk adım atılmıştır.⁵

Kültürel ve sanatsal politikalarda da bu yaklaşımların izlerini görmek mümkündür. Anadolu'nun eski çağlardan beri barındırdığı tarihi ve kültürel miraslar bu süreçte başrolü oynarken, iç barış ve ulusallaşma arzusu adına atılacak ilk adımın yine *misak-ı milli'*den yola çıkması belirlenmiştir.

Bu amaçla bölge coğrafyaları üzerinde bilimsel araştırma metotları eşliğinde edinilen nesne ve bilgiler, o yıllarda daha önce görülmemiş bir kurumsallaşmayla kamuya sunulmaya başlamıştır.⁶ Misal, *Mustafa Kemal Atatürk*'ün girişimleriyle atıl konumdayken müzeye dönüştürülen ve 1927 yılında bir bölümü ziyarete açılan *Topkapı Sarayı*'nda bulunan *Piri Reis'in Haritası* akademik çevrelerde heyecan yaratmıştır. 1929 yılında fark edilen ve Türk liderin üzerinde çalışılmasını bizzat istediği bu nesne, her fırsatta Türklerin dünyanın geri kalanından uzak durmayı tercih eden, içe dönük, kapalı bir toplum olduğunu vurgulayan eleştirilere karşı önemli bir argüman olmuştur (Önder, 1989, s.66-67).

Yine pek çok ilmi ve teknik malzeme bu müzenin depolarından çıkmış, kıymetli el yazmaları burada bulunmuştur. Ne var ki konu kurumsallaşma örnekleri; *Ankara Etnografya Müzesi* ile *Mevlana Türbesi* ve *Melevi Dergâhı*'yla daha rahat teyit edilebilir.

Dış merkezli yaklaşımların azınlıklar üzerindeki beyanlarından bahsetmiştik. Lakin yeni Türkiye'nin siyasi duruşu Batı nezdinde başka tartışmalarla da gündeme gelmiştir. Ülkenin Osmanlı'nın şeriat yanlısı tutumunu sürdürüp sürdürmeyeceği ve çağdaşlaşma yolundaki somut adımların tabana ne kadar yayılacağıyla ilgili sorunsallar bu tartışmaların merkezi olmuştur. Hatta aynı husus, içeride, mecliste adeta bir münazaraya dönüşmüştür. Zira Afyon mebusu *Şükrü Bey*, 15 Ocak 1923 tarihinde *Hilafet-i İslamiye ve Büyük Millet Meclisi* adlı bir broşür bastırılmıştır (Özkaya, 1989, s. 137-138). "Halife meclisin, meclis halifenin" sloganıyla öne çıkan bu broşür, dağıtılmasıyla birlikte en başta meclisin dikkatini çekmiştir (Özkaya, 1989, s.137-138). Bunun üzerine *Mustafa Kemal Atatürk*, aynı yıl *İzmit Anadolu Sineması*'nda iki bin vatandaşa yaptığı bir konuşmada, meclisin halifenin olmadığını, meclisin milletin olduğunu yinelemiş, Türk halkı için artık yeni bir devrin başladığını vatandaşa tekrar hatırlatmıştır (Özkaya, 1989, s.137-138).

⁵ Ardından yeni eğitim sisteminin barışçıl esaslara çerçeveli bir yapıya sahip olması üzerinde durulmuştur. Zira *Mustafa Kemal Atatürk* 1929 yılındaki bir konuşmasında "Uluslararası herhangi bir probleminizi barış vasıtaları ile halletmeyi aramak bizim menfaat ve düşüncemize uyan bir yoldur" şeklinde bir beyanda bulunmuş, bu tutuma dikkat çekmiştir (Giritli 1986: 609).

⁶ *Gökçe*'den (1990) bir alıntıyla, kuruluşun sonra süngülerini kınına sokan asker *Mustafa Kemal Atatürk*, dehasını bu defa cumhuriyet kurumlarının oluşmasına yöneltmiştir (Gökçe 1990:713).

Görsel 4. Mustafa Kemal Atatürk'ün yeni Türkiye adına müzecilik konusuna gösterdiği hassasiyet bugün bağımsızlığı güncel sayılabilecek diğer ülkelerde de gözlemlenebilir. Örneğin toplam nüfusunun yüzde 64,2'si Makedon, yüzde 25,2'si Arnavut, yüzde 3,9'u Türk ve yüzde 1,8'i Sırp olan Makedonya, bağımsızlığını ilan ettiği 1991 sonrasında en başta Üsküp şehrinde müzeler açmaya önem vermiştir (Skopje Capital of Seven Gates, 2002, s.3). Yine nüfusları dâhilinde Macar, Boşnak ve Romanyalıları barındıran Sırbistan'da benzer politikaları izlemekte tarih müzelerinde ortak geçmişi ifade eden sergilere yer vermektedir. (Solda üstten ilk iki sıradaki görsel Makedonların belirtilen milletlerle olan siyasi etkileşimlerini betimleyen koleksiyonlar barındıran Makedonya Ulusal Mücadele Müzesi binası ve giriş kısmından bir kesittir. Alttaki iki görselse Belgrat'ta bulunan Sırbistan Ulusal Tarih Müzesi'ne aittir). **Kaynak:** B.Boyraz Arşivi / 2016-2017.

Sözel bir karşı-propaganda niteliğindeki bu konuşmanın ardından *Mustafa Kemal Atatürk*'ün üstte özetlediğimiz akılcı politikaları devreye girmiştir. Nitekim 1925 yılında başkent Ankara'da bir etnografya müzesi kurulması için hazırlıklar başlamış (Tansuğ, 1990, s. 659), bir yıl sonra da Konya ilinde bulunan *Mevlana Türbesi* ve *Mevlevi Dergâhı* ayrıcalıklı bir kararla mevcut nesnelere eşliğinde müzeye dönüştürülmüştür (Önder, 1989, s.69).

O yıllarda bu tip müzelerin üstte belirtilen propagandalara yanıt verme konusunda ne tür bir misyon üstleneceği tabii ki hemen fark edilmemiştir. Zira Ankara'daki müze hazırlıklarında hâlihazırda oluşturulan koleksiyona katılan nesnelere; beylik, köy, kasaba, kent sanatları ürünleri ve giyimleridir (Tansuğ, 1990, s. 660). Konya'dakiler ise yine türbe ve dergâhtan kalan gösterişsiz gündelik eşya ve malzemelerdir.

Gelgelelim *Mustafa Kemal Atatürk*'ün stratejisi gayet açıktır. Bilindiği üzere bu tür müzeler Batıda belirli devirlerin kapandığı, yeni devirlerin başladığı yıllarda, "eskinin", "yeni" içinde kaybolacağı düşüncesiyle açılmaktadır. Diğer bir deyişle aslında toplumsal değişimi sembolize etmekte, geçmişin geride kaldığını belirtmektedirler.

Başka açıdan bakıldığında, bu tür müzeler içinde buldukları coğrafyaların farklı bölgelerine, farklı topluluklarına ve farklı inanışlarına ait nesnelere içermektedirler.

Böylece bütün farklılıklar aynı “çatı” altında toplanmakta, söz konusu toplulukların da bu “çatının” bir parçası olduğu vurgulanmaktadır.

Tabi ki görsel eğitim ihtiyacının karşılanması, akademik çalışmalara referans noktaları yaratılmak istenmesi ve somut olmayan kültürel mirasların korunması da bu

Görsel 5. Plastik Sanatlar disiplini Gazi'nin önemini her daim vurguladığı konulardan biridir. Öyle ki kendisi mecliste yaptığı bazı konuşmalarda bu disiplinin önemini tekrarlamış, atılan adımları bizzat belirtmiştir. Türk sanatçılar da bu ilgiyi karşılıksız bırakmamış, Mustafa Kemal Atatürk figürü en başta resim ve heykel sanatlarında sıklıkla etüt edilmiştir. **Kaynak:** B.Boyraz Arşivi / 2012.

müzelerin başlıca amaçlarındadır. Ama sadece yukarıdakiler bile zamanlamaları ve hedef kitleleriyle ilgili kara propagandalara yönelik “dolaylı karşı propaganda” niteliğindedir.⁷

Çabalar sadece bunlarla da sınırlı değildir. Cumhuriyetin ilanı sonrasında yeni Türkiye’de sanat konusu başlı başına bir kalem kavgasına dönüşürken, burada Batı’nın kara propagandaları yeniden devreye girmiştir. Üstte belirtilen eğitim reformlarıyla paralel biçimde gerçekleştirilen propagandalar yine müfredatları hedef alırken, bu kez tartışmaların odak noktası; verilen eğitimin dayanakları ve derslerin içerikleridir.

Batı basınında Osmanlı’nın her alanda kendilerini taklit etmesi ve bunu yaparken de transfer edilen yenilikleri din olgusuyla harmanlamaya çalışması eleştirilirken, *Mustafa Kemal Atatürk*’ün liderliğindeki Türkiye’nin de bu yolu izleyip izlemeyeceği merak konusu olmuştur. Ancak Batı esaslarını temel alarak, hem yapısal hem de içeriksel yönden güncellenmeye başlayan ve nihayetinde orijinal olma gayesi taşıyan çağdaş sanat eğitimi anlayışı, Türklerin bu alanda geri kalmışlıklarına ket vuran açıklamalara net bir cevap olmuştur. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi* eski rektörlerinden *Gökçe*’nin (1990) bir konuşma metninden aktarılacağı üzere o yılların gözde sanat okulu *Sanayi-i Nefise*, 1924 sonrasında bölüm sayısını arttırmış, 1926 yılındaysa Fındıklı/İstanbul’a taşınmıştır (Gökçe, 1990, s. 708).

Yine aynı süreçte bizzat *Mustafa Kemal Atatürk*’ün girişimleriyle yurt dışına sanatçılar gönderilmiş, usta isimler de icraatta bulunmak üzere yurda davet edilmiştir (Gökçe, 1990, s. 708). Akabinde en başta plastik sanatlar ve musiki olmak üzere “Batılılaşma” yönlü sanatsal

⁷ Ulusun kimlik kazanması adına atılan müzecilik odaklı bu ve benzeri adımların her biri aslında bir bütünün parçası olarak algılanmalıdır. Akademisyen *Ardıç*’ın (1990) kronolojisi ile; *Millet Mektepleri*’nin açılması, Milletlerarası rakamların kabulü, Türk harflerine geçiş uygulaması (tamamı 1928 yılında), *Halk Evleri*’nin kuruluşu (1932) ve *Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi*’nin açılması (1935) eş zamanlılık teşkil etmeleri açısından dikkat çekmektedir (Ardıç 1990: 696).

faaliyetler hayata geçirilmiş⁸, yine gençlerin eğitimi gözletilmiştir. Böylece *Sanayi-i Nefise* sanat eğitiminde çağdaşlaşma girişimlerinin⁹ merkezi olurken, peşi sıra açılan müzeler gibi burası da temsil ettiği değerlerle somut anlamda Batı'ya yeni Türkiye'nin duruşunu göstermiştir.¹⁰

KARŞI-PROPAGANDA ADINA DEĞERLENDİRİLEBİLECEK DİĞER FAALİYETLER

Mustafa Kemal Atatürk'ün kurumsallaşmaya gösterdiği ilgi ve hükümet aracılığıyla sağladığı destekleri tartışmanın lüzumu yoktur. Amma velâkin o yılların hükümetinin bir diğer sanat disiplini olan ve propaganda için hayati önem taşıyan sinema için gösterdiği çaba hakkında pek az bilgi mevcuttur. Şüphesiz bu disiplinin gerektirdiği ekonomik destek ve girişimci yetersizliği bunun en temel sebebidir. Yine öteden beri sinemaya olan "sakıncalı" ön yargılar ve tecrübesizlik de bunlar arasında sayılabilir. Fakat literatürde *Mustafa Kemal Atatürk*'ün şahsi sinema algısının pozitif olduğuna dair kanıtlara rastlamak mümkündür.

Hatta bu kanıtlarda propaganda konusuna da temas edilmiştir. Akademisyen *Öztürk*'den (2004) alıntılanığı üzere daha 1923 yılında *Kazım Karabekir* (1882-1948) tarafından sinema üzerine bir tezkere hazırlanmış ve meclise sunulmuştur (*Öztürk*, 2004, s. 80). Memleketin çeşitli yerlerinde *İbret Yerleri* adlı tematik sinema alanları kurulmasını öneren bu tezkerede sinemanın kitleleri etkileme gücünden faydalanmak öngörülmüştür (*Öztürk*, 2004, s. 80). Yine bu maksatla tezkere önerisiyle gösterilecek filmler eşliğinde kamunun aydınlatılması ve soru işaretlerinin giderilmesi hedeflenmiştir. Ancak *Mustafa Kemal Atatürk*'ün (olumlu bir beyanla) meclise gönderdiği *İbret Yerleri* projesi, ilgili bürokrasi silsilesi sonucunda ekonomik yetersizlikler gerekçe gösterilerek veto edilmiştir (*Öztürk*, 2004, s. 82).

Gazi'nin sinema ve propaganda olgusuyla eşleştirilebilecek daha başka duruşları da bulunmaktadır.

Akademisyen *Biryıldız*'ın (1994) kaleme aldığı gibi; *Mustafa Kemal Atatürk* film tahsili üzerine Almanya'ya gitmeye hazırlanan ve ilerleyen yıllarda Türk sinemasında adını duyuracak olan *Faruk Kenç* ile şahsi bir görüşme yapmıştır (*Biryıldız*, 1994, s. 251). Bu görüşmede *F. Kenç* ile yakından ilgilenen Türk lider, ondan tahsilini bitip, yurt dışından döndüğünde Avrupa filmciliği ve Türk filmciliği hakkında bir rapor yazmasını rica etmiştir (*Biryıldız*, 1994, s. 251). Buradan anlaşılabilceği üzere *Mustafa Kemal Atatürk*'ün sinemayı basın haricinde bir başka propaganda aracı olarak kullanmayı hedeflediği, bu amaçla araştırma yaptığı ve minimal düzeyde de olsa filmcilik girişimlerini teşvik ettiği açıktır. Ziyadesinde 1930'lu yıllarda Türk inkılâplarını ve devrimlerini içeren çok sayıda belgesel

⁸ Tabi burada *Resim ve Heykel Müzesi*'ne (İstanbul) de bir paragraf açmak gerekir. *Mustafa Kemal Atatürk*'ün ömrünün son yıllarında açılması talimatını verdiği bu müze (1937) Türkiye ve dünyadan tanınmış isimlerin çalışmalarını bir araya getirmiş, cumhuriyet sonrasında plastik sanatlarda izlediğimiz yolu belgelemiştir.

⁹ Güncel eğitim normlarının yakalanması adına yurt dışından gelen akademisyen/sanatçılar en başta *Sanayi-i Nefise* gibi sanat kurumları tarafından benimsenmiştir. Bu anlamda ister kısa ister uzun süreli olsun buraya gelen ve daha sona ülkelere dönen akademisyen ve öğretmenlerin görüşleri Batı medyasında yer almış, ilgi çekmiştir.

¹⁰ Özgün üslupları mili değerlerin bir parçası olarak gören *Mustafa Kemal Atatürk*'ün bu kuruma gösterdiği önemle, *Sanayi-i Nefise* Anadolu'nun kimliklendirilmesi ve millileştirilmesi hususunda "sanatsal" bir rol oynamıştır.

film projesi hazırlanmıştır. Hatta *Mustafa Kemal Atatürk* ilgili filmlerde bizzat yer alabileceğini, bunu milli bir görev saydığını belirtmiştir (Biryıldız, 1994, s.252).

Dahası da vardır. 1930'lu yıllara tekabül eden bu dönemde propaganda konusunda sinemanın etkisi iyiden iyiye belli olunca *Mustafa Kemal Atatürk* en başta *Türk Kurtuluş Savaşı*'na odaklanan filmler yapılmasını arzu etmiştir. Lâkin ömrü yetmemiş, özünde Türk milletinin yakın dönem tarihini ele alıp, şanlı zaferlerini anlatmayı amaçlayan çok sayıdaki film projesi yarım kalmıştır.

Üstünkörü geçilen tüm bu girişimleri bir yana bırakıp, sonuca bağlarsak, Batı'nın aksine yeni Türkiye'nin propagandalara yanıt verme konusundaki en zayıf aracı sinema olmuştur. Öyle ki o yıllarda Türklerle yakın ilişkiler kuran *Nasyonal Sosyalist* Almanya bile ülkeye bu konuda fazla bir katkı sağlayamamıştır.¹¹

Gelgelelim propaganda yöntemleri konusunda son derece yetkin olan Almanya, 1930 ve sonrasında akademisyenleriyle yaptığı "bilgi transferi" aracılığıyla "dolaylı propaganda" hususunda Anadolu coğrafyasına adeta çağ atlatmıştır.

Türlere sanatsal üsluplaşmanın da propagandanın bir parçası olabileceğini gösteren Alman sanatçı/akademisyenler¹² Türkiye'nin uyguladığı millileştirme politikalarının "güncel propaganda yöntemleriyle"¹³ harmanlanmasına ön ayaklık etmişlerdir. Ama sanat ve propaganda adına daha net bir denklem kurmak gerekirse, ilgili süreçte güzel sanatların tamamında yapılan çalışmaların ülkenin propaganda sistemini geliştirdiği söylenebilir.¹⁴ Zira cumhuriyet sonrasındaki millileştirme politikaları etkisini yavaş yavaş tuvallerde de göstermiş, sanatçı kitleleri mevcut "milli" hava sebebiyle orijinalliği Anadolu'da aramaya başlamıştır.¹⁵ Böylece Anadolu'nun köyleri, kasabaları ve kırsalları birbiri ardına resmedilmiştir. Ama bu temalar içinde Anadolu algısıyla asıl pekiştirilen imge Türk kadını olmuştur. Bu vesileyle bir sanat disiplini olmanın yanı sıra bir iletişim dili, hatta bir tarih belgesi olma niteliği de bulunan Türk resmi, yeni bir açılım gerçekleştirmiştir. Ülke genelinde yaşanan değişimi göz önüne serme konusunda temsiliyet arz eden bu tematik farklılaşmayla, Anadolu insanının bölge coğrafyasına aidiyetinin ve kıymetinin altı çizilmiştir.

Bunun ötesinde büyük resme bakarsak, sanat alanında icraat yapmanın daha evvel sakıncalı görüldüğü bir toplumda, ard arda açılan sergiler ve peşi sıra beliren figüratif sanatçılar eşliğinde çağdaşlaşma skalası biraz daha genişlemiştir.

¹¹ O yıllardaki Türk ve Alman diyaloguna dair bilgiler yazarın 1923 *Yunanistan-Türkiye Nüfus Mübadelesi, Millileştirme Politikaları ve Güncellenen Türk Resmi* (2016, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c 5, s. 8: 2707-2741) adlı yayınında da ele alınmıştır.

¹² Bkz. *Josef Thorak* (1889-1952).

¹³ Daha önce Almanya'da eğitim alan *İhap Hulusi Görey* (1898-1986) gibi sanatçı/grafikerler cumhuriyet döneminde hedef kitleye belirli görüşleri iletmede kullanılan görsel üslup konusunda önemli misyonlar üstlenmiştir.

¹⁴ İngiltere'nin *Birinci Dünya Savaşı* (1914-1918) yıllarında kullandığı görsel ağırlıklı propaganda uygulamaları, zamanla Batı geneline hâkim olmuştur. Afişler, broşürler ve bildirgelerden öte ifadesel bir değişimi içeren, yeni bir yaklaşımı betimleyen bu propaganda eğilimi, artık Avrupa'da temasları artan Türkiye'de de kullanılır olmuştur.

¹⁵ Aslında bu süreçteki yaklaşımların öncülü için *Şişli Atölyesi*'ne bakmak gerekir. Çünkü *Birinci Dünya Savaşı*'nda Türk cephelelerinde yaşanan muharebeleri tuvale aktaran *Şişli Atölyesi* temelde işgal zamanlarında kamuya moral vermek amacıyla kurulmuştur.

Görsel 6. Mustafa Kemal Atatürk'ün naaşının Anıtkabir'e taşınmasından yıllar sonra, 1973 yılında vefat eden İsmet İnönü'nü de Bakanlar Kurulu kararıyla yine buraya defnedilmiştir. **Kaynak:** B. Boyraz Arşivi / Tarihsiz (Hildegard Klose Kaşeli).

birliktelik konusunda Türklere açık kapı bırakmıştır. Müttefiklerse böyle bir gelişme olmaması adına hükümete telkinde bulunmuş, bunun ikili ilişkileri zedeleyeceğini beyan eden tutumlar sergilemişlerdir. Bu nedenle muharebelerin başlamasıyla Alman yetkililerle olan ilişkiler mesafelendirilmiştir.

Daha açık olmak gerekirse protokoller ve temaslar asgari düzeye indirilmiş, o zamana kadar nispeten göz yumulan Anadolu'daki *Nasyonal Sosyalist* propagandalara da emniyet mensupları nezdinde yaptırımlar uygulanmaya başlamıştır.

Ancak gelinen noktada Almanların kendi ideolojilerini Türklere ne kadar nüfuz ettirdikleri Batı nezdinde merak ve araştırma konusu olmuştur. Savaş öncesinde *Nasyonal Sosyalistlerin* "yozlaşmış sanat" üslubunun Batı sanatına hâkim olup olamayacağı tartışılırken, *Mustafa Kemal Atatürk* ile özdeşleşen "orjinallik" hedefinin geri bildirimleri burada alınmaya başlamıştır. Zira üst kısımlarda altını çizdiğimiz bu olgu o yıllarda artık bir "ülküye" dönüşmüştür.

Açık bir ifadeyle; Türklere sanat disiplini *Nasyonal Sosyalistlerden* "propagandavari yöntem ve üsluplaşma" konusunda bilgi ve tecrübe edinmiştir. Fakat gösterilen "hassasiyet" sayesinde uygulamalarda Alman eksenindeki gibi "aşırı radikal" görüşler baskınlaşmamış, sivrilmemiştir. Bu anlamda Türkiye daha "Batı geneli" bir tutum sergilemiş, daha geniş bir vizyonun takipçisi olmayı tercih etmiştir.¹⁶

Lâkin *Mustafa Kemal Atatürk*'ün 1938 yılındaki vefatı, sinemada olduğu gibi resim sanatındaki projeleri de yarım bırakmıştır. Gelgelelim beklendiği gibi siyasi sorumluluğu devralan yeni lider *İsmet İnönü*, *Mustafa Kemal Atatürk*'ün bu konudaki politikalarını sürdürmeye gayret göstermiştir.

O'nun döneminin başlarında da Almanlar Türklere "manidar" destekler vermeye devam etmiştir. Ama karşılıklı protokollerle iyiden iyiye artan yakınlaşma, *Nasyonal Sosyalistler*'in Türkiye'de bulunan Yahudilere baskı uygulanması gerekliliğini dile getirmesiyle başka bir boyuta taşınmıştır.

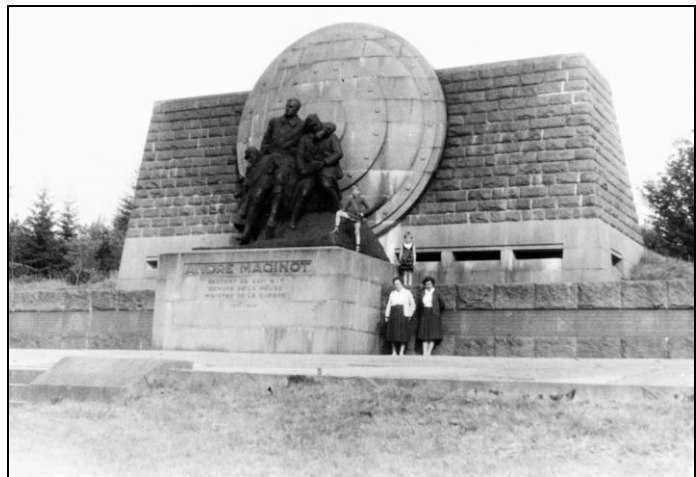
Bu durum Batının azınlıkları kışkırtma söylevlerini iyice alevlendirmiştir. Siyasal çizgide ilerlersek; Türkiye, *İkinci Dünya Savaşı*'na (1939-1945) net bir şekilde katılmamıştır. Hâlbuki *Nasyonal Sosyalistler* savaş öncesinde

¹⁶ Şunu kesin bir dille ifade etmek gerekir ki iki savaş arasındaki dönemde uygulama alanı bulan *Faşizm* ve *Nazizm* gibi ideolojiler yeni Türkiye'yi etkilememiştir. Akademisyen *Yılmaz*'ın (2007) da vurguladığı şekliyle,

Görsel 7. Yunanistan'ın Atina şehrinde bulunan War Museum koleksiyonunda yer alan Nasyonal Sosyalist Almanya'ya dair flama ve çeşitli nesnelere. **Kaynak:** B. Boyraz Arşivi / Atina / 5-11 Mart 2017.

Görsel 8. Müttefikler Nasyonal Sosyalist hareketlenmeye karşı sadece politik önlemler almamıştır. İlgili ülkeler savaş öncesinde olası askeri girişimlere karşın sınırlarını güçlendirmiş, ordularını modernize etmiş ve kendi vatandaşlarını ulusal savunma konusunda örgütlemiştir. Sağdaki görsel, ülkesinde Alman saldırılarına karşı savunma hatları inşa edilmesine ön ayak olan Fransız Andre Maginot (1877-1932) anısına yapılan heykeldir (Fransa). **Kaynak:** B. Boyraz Arşivi / 1960.

Türkiye'nin hedef olarak belirli bir fikri yaklaşımı değil, bütünsel bir ideolojiyi benimsemesi ve bu ideolojinin Batı geneliyle ilgili olması şüphesiz bu durumun en temel sebebidir (Yılmaz 2007:705).

Bir milletin sanat konusundaki duruşunun, o milletin siyasi karakterinin yansıması olabileceği düşüncesi üstteki durumu netleştirmede kullanılabilir. Belirtilen duruş eşliğinde, Türkiye, *Nasyonal Sosyalist* ideolojiyle içli dışlı olduğu yönündeki eleştirilere koyduğu hedefler ve sanat konusundaki ufkuyla dolaylı bir cevap vermiştir. Zaten mecliste savaşla ilgili tartışmalar ve kutuplaşmalar¹⁷ başladığında bile Türkiye çizgisini bozmamış, *İsmet İnönü*'nün soğukkanlı tavrı ve Batı genelinde izlediği tarafsız siyaset, ülkeyi büyük bir badireden kurtarmıştır.

Görsel 9. Türklerle ilgili olarak Almanları cezbeden şeylerden biri, "Anadolu halkının" milli mücadele dönemindeki kusursuz askeri örgütlenmesi ve gösterdiği direniştir. Türkleri bu anlamda kendilerine rol modeli alan Almanlar, İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar (modernize aşamasındaki) Türk ordusuna övgüler yağdırmışlardır. Görsel 30 Ağustos 1940'ta Eskişehir'de yapılan bir askeri törene odaklanmaktadır. **Kaynak:** B. Boyraz Arşivi / 1940.

Paralelde radikal görüşlere yönelik eleştiri ve propagandalara bir cevap da ulusal kültür çalışmalarıyla verilmiştir. Aslında daha savaşın çok öncesinden başlamak üzere kendi milli politikaları üzerinde çalışmalar yapan Türkiye, *İnönü Hümanizması* olarak adlandırabileceğimiz bir yaklaşım gütmeye gayretine girmiştir. Literatürde ulusal kültür politikalarında Grek-Latin kültürünün merkez alınması olarak ifade edilen bu yaklaşım, savaş öncesindeki etnik kökenli ayrılıkçı yaklaşımları bertaraf etmede önemli deliller sağlamıştır (Akkaya 2012:6). Böylelikle temelde kültür, sanat ve bilimden ilham alan, bu disiplinlerin bulgularından, çıkarımlarından ve sonuçlarından paylar çıkaran hümanist yaklaşımla iç ve dış kaynaklı çoğu gri ve kara propaganda sonlandırılmıştır.¹⁸

Görsel 10. Mustafa Kemal Atatürk'ün başlatıp, İsmet İnönü'nün devam ettirdiği Batı eksenli çağdaşlaşma politikaları İkinci Dünya Savaşı sonrasında değin ivmesini korumuştur. Gelgelelim bu politikaların en derin tesiri çocukluklarını 1923-1939 arasında yaşayan bireyler üzerinde olmuştur. Soldaki görsel savaştan birkaç yıl sonrasında başkent Ankara'da 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'nda yer alan kuşağa aittir. **Kaynak:** B.Boyraz Arşivi / 19 Mayıs 1949.

¹⁷ Savaşın seyrinin başlarda Almanların lehine olması Türk yetkilileri ikilemede bırakmıştır.

¹⁸ Bu başarılı politika Batı genelinde savaştan sonra başlayan *denazifikasyon* periyodunda da Türklere avantajlar sağlamıştır.

SONUÇ

Realize edilen propaganda stratejileriyle Avrupa'da belirli bir kesimin ön yargısını değiştirmek amaçlanmış, böylelikle *Mustafa Kemal Atatürk* ve *İsmet İnönü*'nün Türkiye'sine karşı pozitif yaklaşımların belirmesi hedeflenmiştir. Bu anlamda kurumsallaşmayla eş zamanlılık teşkil eden karşı-propaganda girişimleri cumhuriyeti takip eden ilk on yılın sonuna doğru meyvelerini vermeye başlamıştır. Başlarda hem Türkiye hem de topluluk üyelerinin olumsuz tutumuna rağmen ülke *Milletler Cemiyeti*'ne üye olmuştur (1932). Burası önemlidir. Çünkü Batı'nın her anlamda eleştirdiği bir ülke, onların en saygın ve en otoriter siyasi teşkilatlanmalarından birine kabul edilmiş, kazanılan muvaffakiyetler müzakerelerde takdir toplamaya başlamıştır.¹⁹ Ziyadesinde, daha ileri yıllarda Birleşik Devletler Başkanı *Franklin D. Roosevelt* (1882-1945), *Mustafa Kemal Atatürk*'e hitaben yazdığı 6 Nisan 1937 tarihli mektubunda; onun kısa sürede başarmış olduğu birçok eseri seyretme fırsatı yakaladığını belirtmiş, duyduğu mutluluğu dile getirmiştir (Enginsoy, 1989, s. 76). (Bu sözlerin kıymeti *F. D. Roosevelt*'in Batı üzerindeki dominant etkisi göz önünde bulundurulduğunda kolaylıkla kavranabilir).

Totalde siyasilerin dışında 1930 ve sonrasında daha pek çok bilim adamı ve yazarın Türkiye hakkında olumlu demeçler verdiği bilinmektedir. Velhasıl Türkiye ile ilgili görüşler oldukça nettir. Çağdaşlaşma adına gösterilen gayret, somut girişimlerle görünür kılınmış, aşağı yukarı on beş - yirmi milyon nüfusluk bu genç ülke nispeten de olsa kendine yönelik olumsuz bakış açılarını değiştirmiştir. Metnin ana temaları "kültür ve sanat" olguları da bu süreçte dikkat çekici "değişim göstergeleri" olmuş, inkılâpların özünü yansıtmışlardır. İçerikte müzecilik, plastik sanatlar ve sinema ile incelenen, lakin özde daha geniş bir yelpazeye sahip olan disiplinlerarası uygulamalar, bir milletin ulusal kalkınma sürecinde kültür ve sanatın ne denli mühim roller üstlenebileceğini bu kez Türkiye üzerinden göstermiştir.

Buradan hareketle metni günümüz perspektifine hitap edecek bir rota önerisiyle tamamlamak yerinde olacaktır. Nitekim iletişim araçlarından beslenen "propaganda", (anında ve çoklu erişim seçenekleriyle git gide pratikleşen) dijital teknolojilerle donanan günümüz bilgi toplumlarında hemen her bireyin hizmeti altındadır. Yani içinde bulunduğumuz çağın yeniliklerini takip etmek, farklı toplumların görüşlerinden haberdar olmak ve bu görüşlerle etkileşim kurmak artık son derece kolay ve pratiktir. Fakat eğer ki "dijitalden" beslenme alışkanlığı edinen kitlelere milli menfaatler doğrultusunda yön vermek isteniyorsa, bunu yalnızca teknolojik beceri ile başarmak olasılık dışıdır. Böylesine bir arzu mutlak suretle çok yönlü düşünce ve hiçbir disiplini göz ardı etmeyen, akılcı politikalarla mümkündür. Dolayısıyla *Mustafa Kemal Atatürk* ve *İsmet İnönü*'nün kültür ve sanatı birer karşı propaganda argümanına dönüştürdüğü girişimler tekrar tekrar incelenmeli, bunlardan feyzler alınmalıdır.

¹⁹ Önceleri Türkiye burada "kendini savunması gereken" ya da "baskın olamayan" ülke konumundadır. Hatta cemiyette problematik konularda bilgiye ihtiyaç olduğunda pek çok kez Rum ve Ermeni azınlıkların bilgilerine başvurulmuştur (Ulusan 2008:240). Fakat Türk temsilcilerinin üye sıfatıyla bulunmasının ardından kara ve gri propagandaya karşı birinci ağızdan cevap verme fırsatı yakalanmıştır.

KAYNAKÇA

- Akkaya, B. (2012). İnönü Dönemi Kültür Politikalarında Hümanizm, *History Studies v. 4/1*: 1-13.
- Ardıç, K. (1990). Atatürk İle Çağdaşlaşmak, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 18* (Temmuz 1990): 677-696.
- Biryıldız, E. (1994). Atatürk ve Sinema, *Marmara İletişim Dergisi 7* (Temmuz): 251-256.
- Department of the US Army, (1962). *Psychological Operations*. United States of America.
- Giritli, İ. (1986). Atatürk ve Barış, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 6* (Temmuz): 607-613.
- Gökçe, G. (1990). "Sanat Kurumlarının Oluşmasında Atatürk'ün Rolü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 18* (Temmuz): 707-713.
- Enginsoy, C. (1989). A.B.D. Kaynaklarına Göre Atatürk, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 16* (Temmuz): 75-92.
- Kaynar, R. (1986). Atatürk'ün Kültür ve Eğitim Anlayışı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 6* (Temmuz): 579-584.
- Önder, M. (1989). Müzeler ve Atatürk, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 16* (Temmuz): 63-74.
- Özkaya, Y. (1989). Atatürk Biyografisinden Sayfalar I, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 16* (Temmuz): 93-153.
- Öztürk, S. (2004). Erken Cumhuriyet Yıllarında Sinema Konusunda Başarısız Kalmış İki Girişim: Çekilmeyen İki Propaganda Filmi (1939) ve İbret Yerleri Projesi (1923), *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi 3*, 3: 77-82.
- Skopje Department for Local Economic Development., (2002). *Skopje Capital of Seven Gates*.
- Tansuğ, S. (1990). Ankara Etnografya Müzesi, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi 18* (Temmuz): 659-663.
- Uluslan, Ş. (2008). Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam) Girişi / Öncesi ve Sonrası, *ÇTTAD, VII/16-17*: 237-258.
- Ulusoy, B. (2004). Milli Mücadele, Propaganda, Atatürk ve Basın, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 20*: 55-64.
- Yılmaz, M. (2007). Atatürk Dönemi Emniyet Genel Müdürlüğü Raporlarında Nazi Propagandası, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 40*: 693-705.